

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE İÇ GÖÇ VE
ÇALIŞMA HAYATI**

**INTERNAL MIGRATION AND WORKING LIFE IN TURKEY
DURING THE GLOBALIZATION PROCESS**

Mustafa Özcan TAŞKESEN

Öğr. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Çavdır MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü

ÖZET

Küreselleşme, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sonuçları olan bir olgudur. Küreselleşmenin iç göç ve çalışma hayatına etkisi değerlendirildiğinde, ekonomik boyutu ön plan çıkmaktadır. Fakat küreselleşme ile birlikte iç göç ve çalışma hayatında meydana gelen değişimler aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasal alanları da dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Nitekim iş bulma amacıyla kırdan kente yapılan göç; barınma, kentlileşme, kentleşme v.b konularda sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu düşünceler ışığında çalışmanın birinci bölümünde ‘küreselleşme’, ‘iç göç’ ve ‘çalışma’ olgularının tanımlamaları yapılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında ise Türkiye’de küreselleşme, iç göç ve çalışma hayatı ilişkisi; ‘küreselleşmenin iç göçe etkisi’, ‘küreselleşmenin çalışma hayatına etkisi’, ‘iç göç ve çalışma hayatı’ başlıkları altında incelenerek açıklanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda, küreselleşme sürecinin Türkiye’de iç göç oranını arttırdığı ve bunun kent-kır nüfus dağılımını etkilediği ayrıca bu sürecin tarım sektöründeki azalmayı, sanayi ve hizmet sektöründeki artışı etkilediği dolayısıyla çalışma ilişkilerinde değişime neden olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, İç Göç, Çalışma Hayatı

ABSTRACT

Globalization is a phenomenon with social, economic, cultural and political consequences. When the impact of globalization on internal migration and working life is assessed, the economic aspect is at the forefront. But with globalization, internal migration and changes in the working life can also indirectly affect social, cultural and political areas. As a matter of fact, immigration made from rural to urban areas for employment can reveal problems such as housing, becoming urbanized, urbanization and similar issues. In the context of these

considerations, In the first part of the study, it was defined ‘globalization’, ‘internal migration’ and ‘labour’. In the second part of the study, it was explained by examining ‘impact of globalization on internal migration’, ‘impact of globalization on working life’, ‘internal migration and working life’ under the titles of ‘globalization, internal migration and working life relation in Turkey’. As a result of the investigations, it was seen that the globalization process increased the internal migration rate in Turkey, which affected the urban-rural population distribution, and that this process caused the decrease in agriculture sector, the increase in industry and service sectors, and therefore the change in working relations.

Key Words: Globalization, Internal Migration, Working Life

GİRİŞ

Yer değiştirme hareketinin yani göçün insanlık tarihi kadar eski bir olgu olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat bu olgunun avcı ve toplayıcı topluluklardan tarım toplumuna, tarım toplumundan da sanayi toplumuna geçişle biçim değiştirdiği ve küreselleşme süreciyle birlikte de günümüzdeki halini aldığı söylenebilir.

Göç olgusu temelinde sosyal bir özellik taşımasına rağmen ekonomik, siyasal ve kültürel alanları da etkisi altına alabilmektedir. Bu olgu temel olarak iki kısımda -birincisi ülke sınırlarını aşarak yapılan göç etme eylemi olan dış göç ve ikincisi de ülke sınırları içinde bölgeden bölgeye gerçekteştirilen iç göç şeklinde- ele alınmaktadır. Göç olgusu ele alındığında bu hareketliliğin çoğunlukla insanların vazgeçilmez unsuru olan çalışma eylemi üzerinden gerçekteştiği söylenebilir.

Küreselleşme kavramı ele alındığında, günümüzde birçok kesimin bu kavram üzerinde durduğu çok rahat bir şekilde görülecektir. Küreselleşme olgusunun toplumları ekonomik, sosyal ve siyasal yönden etkisi altına aldığı ve bu olgunun ulus devletlerin toplumsal yapısında önemli değişimlere sebebiyet verdiği söylenebilir. Küreselleşme bağlamında Türkiye’deki iç göç ve çalışma hayatına bakıldığında, 1980 ve sonrasındaki dönem göze çarpacaktır. Türk siyasal yapısı 1980 sonrası değişmeye başlamıştır. Küreselleşmenin etkileri, serbest piyasa ekonomisi kavramının ortaya çıkması ve bu dönemde toplumsal dönüşümün etkisiyle kendisini hissettirmeye başlamıştır. Sanayileşmeye yönelik büyüme hedefleri küçük ve orta ölçekli sanayi alanlarını doğurmuştur. Bu gelişmelerle birlikte kırdan kente iç göç hareketi hızlanmıştır. Bunun

sonucunda da bu oluşan iç göçü kaldırabilecek zemine hazır olmayan kentlerde gecekondulaşma, kentleşme, kentlileşme gibi problemler ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, göç olgusu gelişimini tek taraflı incelemenin yanlış olabileceği düşüncesinden yola çıkarak, iç göç olgusunun Türkiye'deki gelişim süreci, göç alan ve göç veren yerlerin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal özellikleri göz önünde bulundurularak, küreselleşme süreciyle birlikte ne yönde değiştiği ele alınacaktır.

1.KÜRESELLEŞME, İÇ GÖÇ VE ÇALIŞMA TANIMLARI

1.1.Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme, 20. yy'ın sonlarına doğru birçok çevrenin üzerinde durduğu konulardan bir tanesidir. Sosyo-ekonomik hayatın hemen hemen her alanında yer aldığı söylenen küreselleşme olgusunun, farklı bakış açılarına göre birçok tanımı vardır.

Bu tanımlardan bir tanesi şu şekildedir; tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan bir olgu olmasının yanında, ulusların birbiriyle olan ticari ilişkilerin yaygın hale gelmesi ve bu ilişkilerin serbestleşmesi, ülkeler arasındaki katı görüş ayrılıklarının yumuşaması, teknolojik gelişmeler gibi değişimlerin sonucunda ülkelerin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yönden birbirine yakınlaşmalarıdır (Aktan ve Şen, 1999: 2-3)

Bir başka küreselleşme tanımı da, “...ülkeler arasında sermayenin, paranın, malların ve emeğin dolaşımını zorlaştıran engellerin azaltılarak dünya ekonomisinin serbestleştirilmesi ve dünyanın ekonomik bir bütün oluşturma sürecinin hızlandırılması...” şeklindedir (Bahçekapılı, 1994: 66'dan aktaran Uçkan, 2002: 6). Bu tanımlamalar gibi ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel temelli daha birçok tanım yapılmaktadır. Fakat bütün tanımların ortak noktasından yola çıkarak küreselleşmeyi yaygın bir tabirle belirtmek gerekirse, küreselleşmenin dünyayı adeta küçük bir köy haline getirdiğini yani homojen bir yapı oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle küreselleşme olgusu bütün dünya ülkelerini içine almakta ve toplumsal yaşamın her alanına etki edebilmektedir.

Küreselleşmenin görünmeyen arka yüzündeki olumsuz etkiler, küreselleşmenin inşasını oluşturan kesimler tarafından olumlu etkilerin gölgesinde bırakılmaktadır. Adalet söyleminin arkasında bir adaletsizlik, eşitlik söyleminin arkasında bir eşitsizlik, bütünleşme söyleminin arkasında bir ayrışma, sosyal refah söyleminin arkasında bir yoksulluk yattığı söylenebilir.

1.2. İç Göçün Tanımı ve Nedenleri

Göç kavramı insanlık tarihi ile bütünleşik anılan bir olgudur ve bu sebeple büyük bir öneme sahiptir. Toplum hayatının bütün evrelerinde yerini almış olan bu olgu, ilkel toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar farklı şekilde sosyal hayatın içinde yer almıştır. Bu süreç içinde başta göç etme nedenleri olmak üzere göç etme özellikleri gibi birçok değişimin olduğu aşikârdır.

Göç denilince akla ilk gelen; bir yer değiştirme eylemidir denilebilir. Göç hareketinin salt bir yer değiştirme hareketi olarak düşünülmesi muhtemeldir. Ancak göçlerin nedenleri ile sonuçları birlikte ele alındığında fertlerde ve topluluklarda önemli derecede değişiklikler meydana getirdiği görülebilmektedir. Toplumun sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi yapılarında ve bu yapıların içindeki ilişkilerde meydana gelen değişimler sonucunda oluşan göç hareketinin, bulunduğu toplumsal yapıda önemli dönüşümleri de beraberinde getirdiği söylenebilir.

İç göçler, bir ülkenin iç dinamiklerini değiştirme potansiyeline sahiptir. İç göçün, tüm göç hareketlerinde en büyük yüzdeyi kapsamaması ve derecede sosyo-ekonomik değişimlere yol açması bu sebeptir. Türkiye açısından değerlendirildiği zaman, iç göçlerin daha çok bir coğrafi ve mesleki hareketlilik olduğu söylenebilir. Ayrıca Türkiye’de daha çok kırdan kente olan iç göçler, kitlesel bir hareketliliği de ortaya koymaktadır. (Doğan, 1998: 269).

Göç olgusu, göç edilen ve göç edilmiş bölgelere göre değerlendirilmektedir. Eğer gerçekleştirilen göç uluslararası bir nüfus hareketliliği ise dış göç; ülke içinde veya bölge içinde bir yerden başka bir yere nüfus hareketliliği ise iç göç olarak adlandırılmaktadır (Üner, 1972: 77). Bir ülkenin kendisi içinde gerçekleştirilen iç göçler, ülkenin genel nüfusuna herhangi bir etkide bulunmazken kentsel ya da kırsal alanlardaki nüfusa etki etmektedir.

İçgöç denildiği zaman, gerçekte göçün yönü ile ilgili herhangi bir tespit söz konusu değildir. Yer değiştirme hareketinin yönü kırdan kente olabileceği gibi kentten kıra, kırdan kıra ve kentten kente de olabilir. Bu durum Türkiye açısından ele aldığı zaman, göçün yönünün 1950’li yıllardan bu yana hep kırdan kente doğru olduğunu görülecektir. Gelişmiş ülkelerde kentleşme 18. yüzyılın sonlarında meydana gelirken; Türkiye’de bu durum çok daha sonra ortaya çıkmış çağdaş bir olgudur (Güçlü, 2002: 27). Bu konuda Türkdogan (1977: 319) Türkiye’deki kırdan kente göç hareketini, II. Dünya Savaşı’ndan sonra meydana gelen topraktan uzaklaşma, kentlere ve büyük yerleşim yerlerine yönelme olarak değerlendirmektedir. Günümüze

bakıldığı zaman bu topraktan kopuşun daha hızlı hale geldiği ve kentleşmenin yoğun bir şekilde devam ettiği açık bir şekilde görülmektedir.

İç göç hareketi sosyo-ekonomik anlamda az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yapılmaktadır. Gelişmiş bölgelere doğru yapılan bu göçler, göç edilen alanda bir takım fiziki, kültürel, siyasal ve ekonomik değişmelere neden olmaktadır. Bunun sonucunda da gecekondulaşma, kentleşme, kentlileşme ya da kentlileşememe ve yoksulluk gibi olgular ortaya çıkabilmektedir.

Fiziki, kültürel, siyasal ve ekonomik değişimlerin gerçekleşmesinde etken olan iç göçün nedenleri açıklanırken göç literatüründe genel olarak kırsal iticiliği ve kentin çekiciliği şeklinde iki faktör öne çıkmaktadır.

Şehrin çekiciliği, şehir hayatındaki bir takım değişkenlere bağlıdır. Durum, eğitim, sağlık, refah ve en önemlisi de iş gibi kişiye katma değer sağlayacak çeşitli imkânlar ve fırsatlarla da ilgilidir. Şehir ve şehir hayatı, göç eden kişilere uzun süreli sosyo-ekonomik fırsat veya en azından umut sağlayabilmektedir. Kırsal iticiliği ise, teknolojik gelişmelerle birlikte tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan istihdam eksikliği, toprakların fazlaca parçalanması ya da kan davaları gibi olumsuzlukları içermekte ve kişilerin göç etmek zorunda kalmasına sebep olmaktadır (Sağlam, 2006: 36).

İtici ve çekici nedenlerin yanında bir de iletici nedenlerden bahsedilebilir. İletici nedenleri insanların kırsaldan kentlere göç etmesinde aracılık görevi gören, itici-çekici faktörler arasında bir köprü oluşturan nedenler olarak değerlendirip kentleşme sürecini hızlandırdığını söyleyebiliriz. Bu nedenlerden biri, kitle iletişim teknolojilerinin köylere kadar uzanması ile birlikte şehrin modern ve yeni görüntüsü ile birlikte büyüünün de insanların evlerine girmesidir. Bu teknolojik gelişme, her kesimden insanı etkileyebiliyor olsa da özellikle gençlerde kentsel alanlara yaşama konusunda büyük bir isteğin oluşmasına neden olmaktadır. İletici nedenlerden bir diğeri ulaşım alanındaki iyileşmelerdir. Bu gelişme ile birlikte, insanlar rahatlıkla kentlerle sürekli temas edebilmekte ve kentlere olan ilgiyi arttırmaktadır. Bu durum kente doğru bir göç hareketini kolay hale getirmektedir. Bütün bu faktörlerin yanında belli bir oranda da hızlı nüfus artışı, terör olayları v.b gibi sebepler de göç hareketinin gerçekleşmesine sebebiyet vermektedir (Yalçın, 2004: 116).

1.3.Çalışma Kavramının Tanımı ve Çalışma İlişkileri

Devletin, genellikle, her konuda tanımlayıcı bir cevaba sahip olduğu görülür: Nüfus, ‘ekonomik açıdan aktif olanlar’ ve ‘ekonomik açıdan aktif olmayanlar’ arasında bölünmüştür. Ancak burada aktiviteden kasıt; çalışmanın formalitesiyle alakalıdır. Eğer insanlar vergilerini veya sigortalarını ödüyorlarsa çalışıyor olarak nitelendirilirler. Aksi bir durum söz konusu ise yaptıkları çalışma değildir. Bu durumda, bu tür bir mantığın çalışmanın tanımlanmasında doğru olup olmadığı sorgulanabilir. Zira birçok insan özellikle de tarım kesimindeki kadınlar, hiçbir şey yapmayarak zamanlarını harcıyorlar demektir (Grint, 1998: 10). Bu nedenle sadece ‘ekonomik açıdan aktif olanlar’ı –vergisini veya sigortasını ödeyenleri- çalışıyor olarak nitelendirmek bizi yanılgıya düşürecektir. Herhangi bir ürün ya da hizmet ortaya koyan her insanın çalışma eyleminde bulunduğunu söylemek doğru olacaktır.

Çalışma kavramı üzerine çeşitli bilim adamları tarafından farklı bakış açılarına göre tanımlar yapılmıştır. Fox ve Hesse-Biber (1984: 2’den aktaran Özkul, 2002: 37) çalışma kavramını diğer bireyler için katma değer ve hizmet üretebilmek için harcanan enerji ya da faaliyet olarak tanımlamıştır. “Richard H.Hall ise çalışmayı, sadece başka insanlar için değil, mesela kapalı ev ekonomisinde, fertlerin kendi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da gerçekleştirebileceğini dikkate alarak, mal ve hizmetlerin elde edilmesinde sürdürülen faaliyetler olarak tanımlamıştır.” (Hall, 1994: 8’den aktaran Özkul, 2002: 37). Bu tanımlamalardan yola çıkarak diyebiliriz ki; çalışma insanın gerçekleştirmiş olduğu bir faaliyettir ve bu faaliyet hem toplumsal hem de bireysel bir eylem özelliği taşımaktadır.

Çalışma faaliyeti insan hayatının vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir. İnsanlık tarihinin başından bu yana insanlar bir şekilde çalışma eyleminde ve çalışma ilişkileri içinde bulunmuşlardır. İlkel topluluklar genellikle doğa ile mücadele biçiminde çalışma eylemlerini gerçekleştirmişler ve kendilerine göre ilkel bir teknolojiyi kullanmışlardır. Tarım toplumunda ise çalışma ilişkileri müesseseseleşmeye başlarken, sosyal statü ve tabaklaşma belirginleşmeye başlamıştır. Bu dönemde çalışma eylemi ilkel topluma göre sadece temel ihtiyaçların giderilmesi için değil, toplum yapısı içinde oluşmuş olan sosyal normlara göre ve bireyin beklentisi doğrultusunda yapılmaktaydı. Sanayi devrimiyle birlikte sosyal yapıda meydana gelen değişimle birlikte bireyler daha çoklu sosyal rollere sahip olamaya başlamışlardır. Bu değişim daha fazla işbölümü, ihtisaslaşma, koordinasyon ve kontrol gibi kurallı davranışları beraberinde getirmiştir. Buna göre denilebilir ki, çalışma ilişkileri günümüze kadar, bireyin bağlı olduğu grup ve

toplumların yazılı veya yazısız ortaya koyduğu normlar doğrultusunda şekillenmiştir (Özkul, 2002: 53).

Çalışma, toplumun ortaya koyduğu seçenekler arasından bireyin tercih ettiği eylem şekli olarak da düşünülebilir. Bireyin tercihinde rol oynayan faktörleri sübjektif ve objektif olarak ikiye ayırmak mümkündür. Objektif faktörler; ferdin gelir seviyesi, yapmayı planladığı işle ilgili bilgi ve becerisi, biyolojik yeterliliği, çalışmaya yönlendiren aile, grup, eğitim, sınıf gibi faktörlerdir. Sübjektif faktörler ise; başarı duygusu, hayatını sürdürmekle ve nasıl sürdürmekle ilgili düşünce, ilgi ve zevkleri olabilir (Özkul, 2002: 38).

2.TÜRKİYEDE KÜRESELLEŞMENİN İÇ GÖÇ VE ÇALIŞMA HAYATINA ETKİSİ

2.1. Küreselleşmenin İç Göçe Etkisi

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye Cumhuriyeti ‘batılılaşma’ ve ‘sanayileşme’ gibi iki önemli süreç üzerine yoğunlaşmıştır. Bu süreçlerin amacı modern kentsel-sanayi toplumunu kurmak bunun yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel alanda bir ilerleme kaydetmektir. Bu doğrultuda birçok köklü reformlar yapılmış ve ekonomi tarımdan sanayi alanına kaydırılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile beraber göç hareketleri dört döneme ayrılabilir. Bu hareketlerin birbirleriyle benzeşen fakat bazı temel özelliklerinin ayrıldığı dönemler şunlardır; 1923–1950 arası, 1950–1960 arası, 1960–1980 arası, 1980’lerden sonraki dönemler (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250).

1923’ten başlayan ilk dönemde, kayda değer bir göç hareketinin yaşandığı söylenememektedir. Bu dönemde, kırdan ve kentten kente doğru zayıf bir göç söz konusudur. Göçün temel sebebi genel olarak evlilikler, memurların tayini, eğitim almak gibi nedenler olmuştur. Bu durum da kentli nüfusun 1927–1950 arasında ciddi bir artış göstermemesine sebep olmuştur. Türkiye’de kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göçün, daha çok 1950’li yıllardan sonra özellikle kırsal kesimde sosyo-ekonomik alanlarda meydana gelen değişim ile başladığı ve bu dönemden sonra da gittikçe hızlanarak devam ettiği söylenebilir. Türkiye’de kent nüfuslarının artması yönünde bir rol oynayan iç göçlerin, daha çok 1950’li yıllara dayandığı söylenebilmektedir. Türkiye’nin, 1950’li yıllara kadar iç göç hareketlerinin ve kentlerin nüfus artış oranlarının düşük olduğu bilinmektedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra diğer ülkeler gibi

Türkiye de gelişmeye başlamıştır. Aynı zamanda Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan özellikle uzun vadeli yatırımların sonuçları da alınmaya başlanmıştır (Özdemir, 2008: 39). Bu dönemde oluşan yeni dünya sistemine Türkiye'nin katılma çabaları, tarımında makineleşme ve modernleşme, geleneksel toprak sahipliği anlayışının biçim değiştirmesi, toprakların miras ya da başka yollarla el değiştirerek daha çok zengin kesimlerin elinde birikmesi, ulaşım ve iletişim alanlarında meydana gelen iyileştirilmeler, bayındırlık alanlarındaki değişimler ve bu alana dönük yatırımlar vasıtasıyla kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göç başlamış ve iç göç ortaya çıkmıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda göçün oluşmasına zemin hazırlayan diğer sebeplerin; nüfus artışı, tarımsal üretkenliğin yavaş olması ve gelir seviyesinin yetersiz olması, daha çok kırsalda görülen işsizlik, eğitimsizlik, evlilikler gibi durumlar olduğu söylenebilmektedir. (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 251).

1960-1980 döneminde kentsel alanlar kendi yapılarını inşa etmiş ve bu yapılardaki dönüşüm iç göçe damgasını vurmuştur. Türkiye'deki kentler, sanayi toplumu olma yolundaki ilerlemeye yeterince çabuk adapte olamamış ve aynı zamanda kırsaldan kente olan hızlı göçü emmeyi başaramamıştır. Hem işgücü istihdamı hem barınma için konut sağlama konusunda bir başarısızlık söz konusu olmuştur. Bütün bunların sonucu olarak gecekondualarda yaşayan ve sosyo-ekonomik durumları yetersiz olan bir göçmen kitlesi ortaya çıkmış ve bu göçmen kitlesi, göç ağıyla ardı sıra gelen göç dalgalarını sürekli kılmıştır (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1597-1598).

Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisi kavramıyla tanışması, 1980-1990 yılları arasında olmuş ve bu sırada Türk toplumu bir dönüşüm sürecinden geçmiştir. Böylece küreselleşme sözcüğünün ülke gündemine girmesi de söz konusu olmuştur. Yine aynı dönemde, ihracata yönelik büyüme sağlanmaya ve Türk siyasi hayatında yeni bir süreç oluşmaya başlamıştır. 1980 askeri hareketi sonrası, bayındırlık yatırımları artış göstermiş kitle iletişimi ve ulaşım koşulları iyileşmiş sanayileşmeye yönelik hedeflenen büyüme sağlanmaya başlamış ve orta ölçekli sanayi tesisleri artış göstermiştir. Tüm bu gelişmeler ise Türkiye'de yaşanan iç göç hareketlerini hızlandırmıştır. Sanayi tesislerinin şehir merkezlerinde yaygınlaşması kırdan kente doğru iç göçü daha da yoğun hale getirmiştir. Bu aşamada Türkiye'de ki iç göçlerin tamamına yakınının yönü kırdan kente doğru olmaya başlamıştır. Göçlerin yönü, iç göçlerin tipi ile de ilgili olmuştur. İç göçlerin başladığı sıralarda kademeli bir göç hareketinden bahsedilebilmektedir. Yani göç edenler öncelikle bir yerleşim birim ya da birimlerine sonrasında asıl gitmek istenilen yere doğru bir

hareketlilik göstermektedir. Ancak teknolojik gelişmeler sonucunda, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının iyileşmesi, insanların sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarında sağlanan gelişmelerle birlikte doğrudan gidilmek istenen hedefe doğru olmuştur (Öztürk, 2007: 249).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun "Yıllara ve cinsiyete göre il/ilçe merkezleri ve belde/köyler nüfusu, 1927-2016" ve "İstihdam edilenlerin yıllara göre iktisadi faaliyet kolları ve dağılımı" verileri incelendiğinde, cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze doğru gelindikçe iç göç olgusunun daha baskın bir şekilde gerçekleştiği ve kent nüfuslarının arttığı, kırsal nüfuslarının azaldığı bunun yanında sanayi sektörü ile hizmet sektörü artış gösterirken tarım sektörünün azaldığı görülmektedir. Özellikle 1985 yılındaki verilere göre kentsel alan nüfusu kırsal alan nüfusunun üzerine çıkmaktadır. Bu da iç göç olgusunun bu yıllarda daha yoğun bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Yani Türkiye'nin küreselleşme olgusuyla tanıştığı yıllar, iç göç hareketlerinin yoğunlaştığı yıllara denk düşmektedir. Dolayısıyla küreselleşme ile iç göç arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Türkiye'deki iç göç hareketlerine bakıldığı zaman, iç göç hareketliliğinin bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği görülmektedir. Türkiye'nin doğu bölgeleri daha çok göç verirken batı bölgeleri daha az göç vermektedir. Bunun en önemli nedeni olarak sanayi yatırımlarının Marmara bölgesinde kurulmaya başlanması ve bu bölgeye göç hareketi devam ettikçe daha çok sanayi ve hizmet sektörünün oluşması söz konusudur. Bunun yanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yüksek orana sahip olan doğurganlıktan kaynaklanan aşırı nüfus artışı, doğudan batıya nüfus akışına neden olmaktadır. Bu şekilde gelişen göç hareketlerinden dolayı batı bölgelerindeki iller sosyal, ekonomik ve kültürel yönden gelişirken doğu bölgelerindeki iller bu gelişmenin dışında kalmaktadır (Kocaman, 2008).

Türkiye'de batıya doğru yapılan göçler belli illeri sosyo-ekonomik yönden geliştirse de bunun yanında birçok problemin de doğuşuna neden olmuştur. İller kendi içinde bölgesel olarak incelendiğinde mekânsal bir ayrışmanın olduğu göze çaracaktır. Göç etme eyleminde bulunan bireyler genel olarak kendi ekonomik seviyesine uygun yerlere yerleşmeyi tercih etmekte ve kent kültürü ile kırdan taşıdığı kültürü bu yerlerde bir arada yaşamaya çalışmaktadır. Bunun sonucunda da kentlileşememe, yoksulluk ve gecekondulaşma gibi v.b. problemler göç alan illerin en büyük problemleri haline gelmektedir. Günümüzde devlet ya da

yerel yönetimler belli oranda gecekondulaşmanın yayılmasını engellese de kentlileşememe ve yoksulluk hala kentlerin en büyük problemlerindedir (Es ve Güloğlu, 2004: 86-90).

2.2. Küreselleşmenin Çalışma Hayatına Etkisi

Küreselleşme insan hayatının her alanında karşı karşıya kaldığı bir olgu haline gelmeye başlamıştır. Sosyo-ekonomik yapısı ve siyasal sistemin bir parçası olan endüstri ilişkileri sistemini ve çalışma hayatını da doğrudan etkileyen küreselleşme olgusu; işletmeler, endüstriler ve ülkeler için rekabet gücünü ön plana çıkarmaktadır. Uluslararası ticaretteki serbestleşme, sermayenin dolaşım hakkı kazanması, esneklik, yeni çalışma modelleri, taşeronlaşma ve sosyal damping gibi bazı kavramları ortaya çıkarmıştır. Bu rekabet ortamında yarışabilmenin ve kalıcı olabilmenin en kolay yolu işçi maliyetlerini düşürmek olduğundan dolayı, küreselleşmeyle bazı standartlara sahip, istikrarlı, güvenli ve düzgün iş (decent work) kavramı tartışılmaya açılmış ve kimi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çalışanların hakları adil olmayan bir şekilde çiğnenmiştir (Uçkan, 2002:5).

Günümüze gelindiğinde çalışma hayatındaki bu olumsuzluklar hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasında devam etmektedir. Küreselleşmenin doğurduğu sonuçlar bütün ülkelerdeki çalışma hayatını ve doğal olarak da insanları etkilemektedir. İşletmelerin rekabet ortamındaki tutumlarına karşılık; çalışanlar, rekabetin sosyal adaletle birlikte ve çalışma standartları korunarak sürdürülmesini talep etmektedirler. Fakat bu süreçte çalışanların değişime ayak uydurabilmeleri için oluşan yeni vasıf profiline ulaşabilmeleri gerekmektedir. Teknolojide meydana gelen değişmelerle birlikte, ülkelerin de arasında serbestleşme ile artan rekabet bilginin öneminin artmasına sebep olurken, nitelik gerektirmeyen üretim ve istihdamın azalmasında etkili olmuştur. Küreselleşme süreci, bütün bu gelişmelerle sanayi ötesi dönüşümün görüldüğü bilgi toplumuna geçiş niteliğindedir (Selamoğlu, 2002: 34).

Küreselleşmenin hız kazandırdığı bilgi toplumuna geçiş süreci ve süreci oluşturan teknolojiye gelişmelerin ulaştığı boyut, düşük ya da yüksek vasıflı işgücünün süreçten farklı şekillerde etkilenmesi sonucunu doğurmuştur (Selamoğlu, 2002: 34).

Küreselleşme ile birlikte teknolojik ilerleme sonucu değişen işgücü profilinde, enformasyon teknolojisine uyum sağlama, kolektif çalışma yapabilme, yaratıcı ve iş geliştirme üzerine yeni fikirler ileri sürebilme, –özellikle pazarlama alanında- yüksek satış becerisi, - özellikle ulus ötesi şirketlerde- yabancı dil bilme gibi ve buna benzer özellikler önem

kazanmaktadır (Gürel, 2001: 84-86). Bu vasıflara ulaşabilmeyi başaran çalışanlar işlerini koruyabilmekte ya da iş bulabilmekte iken bu vasıflara ulaşamayanlar ise işsiz kalmakta veya güvencesiz işlerde çalışmaktadır. Türkiye’de büyük bir çoğunluk bu yeni vasıf profiline ulaşamamakta ve güvencesiz işlerde çalışmakta ya da işsiz kalmaktadır. Bu da Türkiye’nin çözmesi gereken en önemli problemlerin başında gelmektedir.

İşsizliği yalnızca Türkiye’nin sorunu olarak görmek doğru değildir. Bu sorun, bir küresel sorun olarak az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere kadar tüm dünyayı etkilemektedir ve çözüm önerilerinin genel anlamda yetersiz kaldığı görülmektedir. Teknolojik gelişmeler, sermayenin sonsuz hareketliliği ve işgücü piyasasının bölgesel olmasına bakılmaksızın küreselleşmesi, işsizlik üzerinde birtakım etkilere sahiptir. Neo-liberal politikalara göre işsizlik, sistemin ilerleyişi için normal görülmektedir ancak sorunun da çözülebilmesi için gerekli araçları da bünyesinde barındırmamaktadır (Koray, 2005: 213). İstihdam, çalışma hayatının bir diğer yüzüdür ve liberalleşme sürecinde bu durumun pek çok ülkede ikili bir yapıdan oluştuğu görülebilmektedir. Yapının merkez ve çevreden oluştuğu ve merkezde daha vasıflı bireylerin yüksek ücretlerle iş gücüne sahip olduğu; çevrede ise kolaylıkla ikame edilebilen bireylerin düşük ücretlerle, görece daha az vasıf gerektiren güvencesiz işlerde çalıştığı görülebilmektedir.

Küreselleşmenin bazı zamanlarda önemli küresel krizlere neden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bundan dolayı birçok güçlü ulusal sermayenin ulus ötesi sermayeler ile birleşme yoluna gittiği görülmektedir. Bu birleşmelerin sistem içinde var olma savaşının bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve bu güçlü sermayeleri zarardan koruduğu söylenebilir. Fakat diğer taraftan bu tür küresel, sosyal krizler az gelişmiş ya da ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde de en çok tarım kesimini, iç piyasa kesimini ve çalışan kesimi etkilemektedir. Bu noktada küreselleşmenin büyük sermaye gruplarından daha çok küçük sermaye sahiplerini ve çalışan kesimi etkilediği söylemek yanlış olmayacaktır.

2.3. İç Göç ve Çalışma Hayatı

Bireylerin ülke sınırları içinde bir yerden başka bir yere göç etme nedenleri birden fazla ve karmaşıktır. Bu nedenlerin içinde genellikle ekonomik faktörler başat etkileyici konumdadır. Teknolojinin gelişmesi ve tarımdaki modernleşmeyle birlikte tarım bölgelerinde çalışma alanlarının daralması, bu bölgelerde işçiye duyulan ihtiyacın düşmesi, bireyleri kırdan göç etmeye yönlendirir. Diğer taraftan özellikle şehir merkezlerinde sanayileşmenin yaygınlaşması da

bu bireyleri şehir merkezlerindeki iş bulabilme olanaklarına doğru çeker. Kıra göre daha iyi hayat şartlarında sahip olma isteği, bireyleri kentsel alana göç ettirmektedir. (Fichter, 1994: 155-156). Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru artan iç göç bir tek tarımsal alanlardaki çalışma koşullarına bağlı değildir. Kırsal alanlardan kentlere doğru oluşan göç dalgasında kırsal alanlarda oluşan nüfus artışı da etkenlerden biridir. Nüfusun artması ile birlikte mevcut kaynaklar kırsal kesimde yaşayanların geçimini zorlamaktadır. Bu nedenle kırsal alanda yer alanlar yeni kaynaklar, iş olanakları bulmak için kentsel merkezlere veya mevcut yaşam şartlarını koruyabilecekleri başka yerlere göç etme eğiliminde bulunmaktadır (Demir, 1997: 85). Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi çalışma, insan hayatının vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir. Bu nedenle bireyler çalışma eyleminden yoksun kaldıkları zaman bir şekilde bu yoksunluğa çözüm aramakta ve çalışma eylemini gerçekleştirmek için göç etmektedir. Buradan hareketle iç göç ile çalışma hayatı arasında sıkı bir bağ olduğu ve birbirlerini önemli derecede etkiledikleri söylenebilir.

Türkiye'deki iç göç olgusu, göç literatüründe genelde belli dönemlere ayrılarak inceleme konusu olmuştur. Aynı şekilde çalışma hayatı bağlamında iç göç olgusunu dönemlere göre değerlendirmek gerekirse; birinci dönem olan 1945-1960 arası dönemde, Türkiye tek bir işgücü

piyahasına sahiptir. İç göçe katılanların sayısı düşük seviyede ve ayrıca göçler mevsimlik ve geçicidir. Kente göç edenlerin sayısı az olduğu için kentsel emek piyasası tarafından emilebilmiştir. İkinci dönem 1960-1980 arasındaki dönemdir. Bu dönemde, iş piyasasında çifte pazar oluşmuş ve iç göçlere bağlı olarak gecekondular çoğalmış, kentsel alanların iş imkânları bu alanlara gelenlerin tamamına istihdam sağlayamayacak seviyeye ulaşmıştır. Bu durum enformel-marjinal sektörün kurumsallaşmasına sebep olmuştur. Üçüncü dönem 1980'de başlamıştır. Bu dönemde iş piyasası parçalanmaya başlamıştır. Kırdan kente doğru göç devam etmektedir fakat aynı zamanda kentten kente göç türü de giderek artmaktadır. Bu dönemde göç eden bireyler önceki dönemlere kıyasla daha vasıflıdır. Dolayısı ile pazarlık gücüne sahiptir. Doğrudan birincil emek piyasasına yönelmektedirler (Öztürk, 2007: 260).

İç göç hareketleri bir yer değiştirme yani bir coğrafi hareketlilikle birlikte, fertler açısından mesleki bir hareketlilik olanağı da sağlamaktadır (Erkal vd., 1997). Bu mesleki hareketlilik işgücünün hem mesleki mevkiine, hem işkolu yapısına, hem de mesleklerine

yansımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ve bu arada Türkiye’de de kırdan kente yaşanan göç mesleki mevki bakımından işçileşme etkisi yapmaktadır (İçduygu vd., 1998: 211). Kentlere göç etmeden önce bireyler kendi işinde –bahçesinde, tarlasında v.b alanlarda- çalışma eyleminde bulunurken yani tarım sektöründe yer alırlarken, kent merkezlerine göç ettiklerinde hizmet sektöründeki veya sanayi sektöründeki farklı meslek gruplarıyla karşılaşmaktadır. Birey bu meslek grupları arasından birinde çalışmak zorunda kalmakta ya da kendisinden önce kente gelen yakınlarının tecrübelerinden faydalanarak herhangi bir işi tercih etmektedir.

Daha çok kırsal kesimden kentsel alanlara göç edenlerin oluşturduğu kayıt dışı ekonomik yapıların, metropol olarak adlandırılan kentlerin temel görüntüsü olmaya başladığı söylenebilir. Bu tür şehir merkezlerinde kayıt dışı istihdamın oluşması göçün devamlılığını sağlamış ve çalışma hayatını büyük oranda etkilemiştir.

SONUÇ

Küreselleşme, bütün dünya ülkelerini geri dönüşümü zor olan bir sürecin içine almaktadır. Gelişmiş ülkeler bu süreçte güçlerini korurken ekonomik ve teknolojik bakımdan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler önemli problemlerle karşılaşmaktadırlar. Küreselleşmeyle çalışma ilişkilerinin değişmesi ve iç göç olgusunun hız kazanması işsizlik, sosyal dışlanma, kaynakların yanlış kullanılması ve kişi başına düşen gelirlerin azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin oluşmasıyla birlikte birçok ülkede özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde çalışma ilişkileri yeni bir yapı içine girmiştir. Bu yeni çalışma ilişkileri ülke içinde nüfus hareketlerine sebebiyet vermiş ve gecekondulaşma, kentleşme, kentlileşme v.b. gibi birçok sosyal olguyu beraberinde getirmiştir.

Ülke sınırları içinde nüfus hareketiyle oluşan iç göç olgusu, hiç şüphesiz insanların çalışma eylemini gerçekleştirme arzusundan kaynaklanmaktadır. Çalışma eylemi, insanlık tarihinin başından bu yana örgütlü veya örgütsüz çalışma ilişkileri şekilde devam etmiş ve insan hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Bu önemden dolayı insanlar daha iyi bir iş, daha iyi bir yaşam için buldukları bölgeden istihdam alanlarının yoğun olduğu bölgelere göç etmişlerdir.

Küreselleşme bağlamında Türkiye’de iç göç ve çalışma hayatı ele alındığında, küreselleşmenin istihdam alanlarını dolayısıyla da çalışma hayatını etkilediği ve küreselleşmeyle birlikte oluşan yeni istihdam alanlarının da ülke içindeki nüfus hareketlerini hızlandırdığını söylemek doğru olacaktır. Bunun yanında teknolojik gelişmelerle birlikte kitle iletişim araçlarının her kesime ulaşması –insanların birçok durumdan haberdar olmaları-, ulaşım kaynaklarının gelişmesi göç etme eylemini kolay hale getirmiştir. Bundan dolayı Türkiye’de 1980 döneminde yani Türkiye’nin küreselleşme sürecine girmesiyle birlikte iç göç hızlanmış ve birçok fiziki, sosyal meseleyi beraberinde getirmiştir. Türkiye’de büyük illerde göçlerle oluşan gecekondu kentsel dönüşüm projeleriyle çözüme kavuşturulmak istenmektedir. Bir nebze de olsa gecekondu sorununa çözüm bulunsa da insanların sosyal anlamdaki problemlerine çözüm üretilememekte dolayısıyla kentlileşme sorunu ve bunun sonucunda da birçok problem hala devam etmektedir.

İnsanın çalışma arzusu ve gereksinimi göz önünde bulundurularak, 1980 döneminden sonra hızlı göçten dolayı oluşan ve günümüzde hala devam eden sorunları çözmek için ve yeni oluşan iç göç akışlarını düzenleyici projelerin oluşturulması; belli kentlerde fiziki, sosyal sorunları ve yoğunlaşmaları azaltacak bunun yanında bölgeler arasındaki dengesizlikleri de ortadan kaldıracaktır.

KAYNAKÇA

- AKAT, İ. (1984) Endüstri Toplum Bilimi, İzmir: Ege Basım
- AKTAN, C. C. ve ŞEN, H. (1999), Globalleşme, *Ekonomik Kriz ve Türkiye*, Ankara: TOSYÖV Yayınları, 10-35.
- BALAY, R. (2004), Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2).
- DEMİR, G. (1997), Göç Nedenleri ve Göçerlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu: Bolu İli Kıbrısçık İlçesi Örneği, *Toplum ve Göç Bildiriler Kitabı*, Ankara: DİE Yayınları, No: 2046.
- DOĞAN, İ.(1998), *Sosyoloji*, İstanbul: Sistem Yay.
- ERKAL, M. ve diğerleri (1997), Sosyal Hareketlilik Maddesi, *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Der Yay.
- ES, M. ve GÜLOĞLU, T. (2004), Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 79-93.
- FICHTER, J. (1994), *Sosyoloji Nedir?*, 2. Baskı, Çeviren: Nilgün Çelebi, Ankara: Attila Kitabevi.
- GÜREL, N. (2001), Teknolojik Gelişmelerin İstihdam Üzerindeki Etkileri, *Ekonomik Yorumla Dergisi*, Yıl:38, 81-93.
- GÖKTÜRK, A., KAYGALAK, S. (1999), Göç ve Kentleşme, *Sosyal Hizmet Sempozyumu*, Ankara.
- GÜÇLÜ, S. (2002), *Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GRİNT, K. (1998), *Çalışma Sosyolojisi*, Çev. Ed.; Veysel Bozkurt, İstanbul: Alfa Yay.
- İÇDUYGU, A. ve SİRKECİ, İ. (1999), Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: İş Bankası – Tarih Vakfı Ortak Yay.
- İÇDUYGU, A. ve diğerleri (1998), Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi, *Türkiye'de İçgöç*, İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

KOCAMAN, T. (2008), *Türkiye’de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*, Ankara: T.C Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

KORAY, M. (2005), *Sosyal Politika*, 2. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi.

ÖZDEMİR, M. (2008), *Türkiye’de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZKUL, M. (2002), *Çalışma Sosyolojisi*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.

ÖZTÜRK, M., ALTUNTEPE, N. (2008), Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması, *Journal of Yasar University*, 3(11), 1587-1625.

ÖZTÜRK, M. (2007), Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (52).

SAĞLAM, S. (2006), Türkiye’de İçgöç Olgusu ve Kentleşme, *Türkiyat Araştırmaları*, (5), Ankara.

SELAMOĞLU, A. (2002), Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2).

TÜKDOĞAN, O. (1977), *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, 2. Baskı, Dede Korkut Yayınları, İstanbul: Dede Korkut Yayınları.

UÇKAN, B. (2002), Küreselleşme ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), *Çeis dergisi*, 16(6).

ÜNER, S. (1972), *Nüfusbilim Sözlüğü*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

YALÇIN, C. (2004), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.